

ÉRTELMISÉGÜNK KÖZÉLETI ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉGE

A szocialista forradalom a társadalom egészét gyökere-
sen átformálja azáltal, hogy felépíti a szocialista társadal-
mat. A kulturális forradalom - mely a szocialista forradalom
egyik fontos része - a társadalom egyik oldalának, a kultúra
széles frontjának mindenre kiterjedő megváltoztatását segíti
megvalósítani. Sem a szocialista társadalmi forradalmat, sem
a kulturális forradalmat egymástól elszakítva, egymástól füg-
getlenül nem lehet megoldani. Csak együtt és egyszerre úgy,
hogy szükségleteik, eredményeik kölcsönösen áthassák és se-
gítsék egymást.

E dialektikus összefüggésben az alapvető és fő oldalt a
szocialista társadalmi forradalom képezi. Ez azt jelenti,
hogy

- először: a kulturális forradalomnak a munkáosztály poli-
tikai hatalmának kivívása, majd a hatalom birtokában a szo-
cialista termelési viszonyok kialakítása és fejlesztése te-
remti meg a társadalmi előfeltételt, kibontakozásának to-
vábbi lehetőségeit és feltételeit;
- másodszor: a kulturális forradalom csak a szocialista tár-
sadalmi forradalom fő - politikai és gazdasági - feladatai-
val szerves egységben és mindenkor az elsőrendű társadalom-
politikai céloknak alárendelve fejlődhet;
- harmadszor: a kulturális forradalom nyomán kibontakozó
kulturális eredmények - tudatban, világnézetben, erkölcs-
ben, művészetekben stb. - nem követik automatikusan a szo-
cialista társadalmi forradalom során, annak más területein

kibontakozó eredményeit. Ez abból következik, hogy a szellemi kultúra viszonylagos önállósággal rendelkezik, specifikus törvényszerűségei és sajátosságai vannak. A törvényszerűségei ismeretében a kultúra tömegessé válását a kulturális forradalom útján kell megvalósítanunk. A kulturális forradalom - hasonlóan a szocialista társadalmi forradalom többi területein végbemenő forradalmi folyamatokhoz - szükszerűen hosszú történelmi időszakot igénylő folyamat. Lenin szavaival: "A szocialista forradalom nem egyetlen csata, hanem a legkülönbözőbb gazdasági és demokratikus átalakításokért folyó csaták egész sorának a korszaka..."

Kulturális forradalunk és értelmiségünk

Közismert, hogy felszabadulásunkat megelőző fasiszta rendszertől még kelet-európai mércével mérve is gazdaságilag, társadalmilag igen elmaradott, a második világháborúban nemzeti vagyonának 40 %-át elvesztett országot kaptunk, idézőjelbe téve: "örökségül". A félféudális birtokviszonyok, a fejletlen ipar mellett, több mint hatszázezer analfabétával, milliányi szakképzetlen, írni-olvasni alig tudó emberrel kellett hozzákezdünk az ország újjáépítéséhez, a társadalmi, a kulturális forradalom megvalósításához.

Az 1945 utáni időszakban a munkásosztály, a parasztság az egész nép, a nemzet érdekeit fejezte ki a földosztás végrehajtása, a bankok, a gyárak államosítása.

A felszabadulás a dolgozó tömegek és a művelődés viszonyában is alapvető változást teremtett. 1945 és 1948 között a Magyar Kommunista Párt - és más baloldali körök - a munkásegységért - a politikai hatalomért és a gazdasági élet újjáépítéséért harcolva - a legkövetkezetesebben képviselte az oktatás, a művelődés demokratizálásának ügyét is; fokozta a művelődés mozgalmi jellegét, tehetséges munkás- és paraszti fiatalok tíz- és százazrei előtt nyitott kaput az oktatási rendszer korábban zárt falain.

1948 után - a munkásosztály politikai és gazdasági hatalmának megszerzése nyomán - kibontakozott a szocialista kulturális forradalom, s megkezdődött a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliumának megszüntetése.

Az iskolák államosítása, az oktatás egységes állami rendszerének megteremtése után az sem volt kisebb jelentőségű forradalmi tett, hogy felnőtt emberek - többségükben volt munkások és parasztok - tömege szakérettségizett, ült be az egyetemek padjaiba, tanult műszaki és agrár studiumokat, közgazdaságot, jogot, közigazgatást, haditechnikát, politikát, társadalom- és természettudományokat. A felszabadulás nyomán történelmi mércével mérve igen rövid idő alatt, ha nem is konfliktus mentesen, de új, szocialista értelmiség született.

Az új politikai-hatalmi viszonyok kialakulása, a történelmi mozgás megváltoztatta az értelmiség szakmai összetételét is. A változást nagymértékben befolyásolta, hogy megindult az iparosodás, kiépült a szocialista mezőgazdaság, gyorsabb ütemű lett a városiasodás. A félféudális, elmaradott agrárszágból fejlett mezőgazdasággal rendelkező ipari orszaggá fejlődtünk. Nemzeti jövedelmünk jelenleg öt és félszerese, az ipari termelés több mint 12-szerese a háború előttiének. Korszaks lemaradást hoztunk be a mezőgazdaságban. Miközben az ott foglalkoztatottak száma a második világháború előtti 52 %-ról 19,5 %-ra esökkent, addig a magyar mezőgazdasági termelőszövetkezetek, állami gazdaságok az egy hektárra jutó átlaghozamokat - a harmincas évek átlagához viszonyítva - például búzából megháromszorozták, árpából több mint kétszeresére, kukoricából pedig két és félszeresére növelték. Az egy főre jutó fogyasztás több mint háromszor annyi, mint a második világháború előtti években.

Mindozt nem tudtuk volna az új értelmiség nélkül elérni. Hiszen pl. az utolsó bőkeév statisztikája szerint mindössze 80 ezer körül volt a diplomás értelmiségiek száma, s közülük is közel 30 ezer jogász az államapparátusban s igazgatásban dolgozott.

Jellemző a változásra, hogy 1949-től napjainkig a tízezer aktív keresőre jutó mérnökök száma több mint háromszorosára emelkedett, hogy pl. csak a kutatóintézetekben közel 40 000 tudományos kutató dolgozik, vagy hogy a pedagógusok száma az általános, a középiskolákban, a szakmunkásképző intézetekben és a felsőoktatásban meghaladja a 110 ezret.

Szükség is volt erre az óriási változásra, mert a szocializmus építésében a tudomány, a technika, a kultúra jelentősége egyre inkább megnövekedett és ez megkövetelte, hogy értelmileg és érzelmileg a munkásosztálynak elkötelezett, a munkás-paraszt szövetséghez hű értelmiség szolgálja szakértelmével az épülő új társadalmat.

Következetes politikánk eredményeként és természetesen az idő múlásának hatására ma hazánkban az értelmiségiek döntő többsége a szocializmus neveltje: 10 közül kilenc már 1949 után szerezte meg a diplomáját. Természetesen nemcsak a felszabadulás után felnőtt fiatal nemzedékre gondolok itt, amelynek mintegy 45-50 %-a munkás- vagy parasztszármazású, hanem a felnőtt fejjel a felsőoktatásban részt vett és ott diplomát szerzett kétéves dolgozókra is.

Ez az eredet, ez a világnézeti-politikai elkötelezettség, az ennek alapján végzett munka eredményezte azt, hogy az idei márciusi központi bizottsági ülésről kiadott közlemény így fogalmaz:

"Az értelmiség politikai helyzetét alapvetően a kiegyensúlyozottság és a párt politikája iránti bizalom jellemzi. Tulnyomó többsége a szocializmus ügye mellett áll, munkájával tevőlegesen részese eredményeinknek. Zömének az a véleménye, hogy életünkben egyaránt megvan az egzisztenciális biztonság és az alkotóképességek szabad kifejtésének lehetősége.

Az értelmiség elsődlegesen szaktudásával szolgálja a szocialista építés feladatainak folyamatos megoldását, de nem lebecsülendő az a közéleti aktivitás sem, amit társadalmi éle-

tünk különböző területein - mindenekelőtt a marxista-leninista világnézet és kultúra terjesztése, a közgondolkodás formálása, társadalmi folyamatok elemzése, a politikai döntések előkészítése érdekében - fejt ki. A közéleti fórumokon, az értelmiség különböző köreiben a fokozódó aktivitás és kezdeményezőkézség`jeleit tapasztalhatjuk."

Ehhez kapcsolódva megfogalmazhatunk egy örvendetes felismerést. Bizonyára sokak tapasztalata, hogy az utóbbi 10-15 évben, így most is - idézőjelbe téve - már "csak" értelmiségről beszélünk a korábban használatos, ugynevezett jelzők nélkül. Mire gondolok? Arra, hogy az értelmiség már több, mint másfél évtizede nem "utitárs", "haladó értelmiség", nem "rég" és új értelmiség", hanem csak az értelmiség.

A közéleti ember felelőssége

Értelmiségünk elsősorban szakértelmével szolgálja a társadalmat, a fejlett szocialista társadalom építését. Fontos szerepe van a politikai döntések előkészítésében is. A legkülönbözőbb természetű határozati javaslatokat ma már nem szabad, nem lehet a szakember, az értelmiség bevonása nélkül megalkotni, mint ahogy a végrehajtás sem lehetséges az értelmiség alkotó közreműködése nélkül.

Ez az alkotó közreműködés, igen sokirányú, felsorolni is nehéz lenne, ezért én is csak néhány általam fontosnak ítélt témára hívnám fel a figyelmet.

Ezek közül az egyik a közéleti aktivitás. Azért veszem ezt előre, mert a társadalmi-közéleti tevékenységnek kiemelkedő szerepe van az emberi életben. Az ilyen tevékenység eleve más indítást, célokat s más emberi kapcsolatokat, kötelekeket jelent. Ezen az alapon könnyebben, természetes módon fejlődhetnek ki az egyén szükségletei, válhatnak azok reálisan kielégíthetőkké, válhat maga az ember tudatos társadalmi-közösségi lényvé.

Az ilyen embertípus kialakítását természetesen már az iskolapadban el kell kezdeni. Nem véletlenül egyik alapelve a szocialista pedagógiának a közösségi életre való nevelés, hiszen az iskola a közvetlen oktatást is csak a neveléssel, emberformálással együtt végezheti hatékonyan, mint ahogy igaz az is, hogy a kommunizmust sem lehet csak a tankönyvekből elsajátítani, ehhez a társadalom életében való - és ehhez tartozik az iskola is - tevékeny részvételre, gyakorlati tapasztalatra van szükség.

A mai és még inkább a jövő társadalom az embertől nemcsak önállóságot követel, hanem nagyobb felelősséget s helytállást is. Ahhoz, hogy akár a termelésben, akár a társadalmi, politikai élet bármely más területén önálló, dönteni tudó fiatalokat tudjunk nevelni, ki kell alakítanunk bennük - s ezek csak közösségi munkában alakulhatnak ki - az értelmes célokért belülről vállalt fegyelmet, a közösség ügyéért magától értetődően vállalt szolgálatot és a közösségi munka semmi mással nem pótolható örömet. Azért hangsúlyozom ezt a kérdést, mert napjaink fő problémája, hogy - legyen az munkás, paraszt, értelmiségi vagy fiatal - még igen sokaknak aktivitása a magánéletre korlátozódik. És igaz az is, hogy jó néhányan akadnak még olyanok, akik éppen közösségi-közéleti tevékenységüket privatizálják, azaz közéleti tevékenységüket saját egyéni vagy csoportérdekeiknek rendelik alá, vagyis visszaélnek a munkamegosztás adta hatalmukkal, lehetőségeikkel.

Miről van itt szó? Arról, hogy szocialista társadalmunk fejlődése során egyre többen vállalnak tudatosan részt szocialista társadalmi céljaink megvalósításában. Sokak tevékenységében és életében mindinkább meghatározóvá válik az új típusu, szocialista közösségi szemlélet és magatartás. Nemcsak elítélik a társadalomellenes viselkedést, hanem mindenütt és mindenkor fel is lépnek ellene, vállalva a konfliktusokat. A társadalomellenes magatartást azonban nem mindenki azért utasítja el, mert társadalomellenes, mert árt a köznek. A pazarlás /a társadalom, a köz javainak pazarlása/, a bürokratizmus vagy például a hatalommal való visszaélés közvetlenül, érzé-

kelhetően érinti az egyéni érdekeket is; akinek a rovására történik, saját bőrén érzi az ilyen tettek "társadalomellenességét". Nem szükséges ahhoz "társadalomban, népben, nemzetben, közösségben gondolkodni", hogy elutasítást, felháborodást váltsanak ki ezek a - sajnos, egyáltalán nem szórványosan előforduló - jelenségek. Ebben a vonatkozásban tehát kétségtelen az egyéni érdekek meghatározó szerepe; az erkölcsi ítéletek nagyon érzékeny mutatói a rajtuk esett vélt és valóságos sérelmeknek. Ezen a ponton szerencsésen találkozunk a társadalmi és az egyéni érdekek, s ez - főleg, ha tudatosodik - új, szocialista tartalmu magatartás és szemlélet forrása lehet.

A másik oldalról viszont azt látjuk, hogy ugyanazon egyéni érdekek csökkentik az érzékenységet, "morális színvakságot" idéznek elő. A korrupció elítélése például korántsem olyan egyértelmű s nem is véletlen. Amikor kisebb csoportok /"közösségek"/ érdekében történik, általában sem az elkövetők, sem azok, akiknek érdekében állítólag elkövették, nem találunk benne semmi rosszat, semmi kivetnivalót. S akik mint magányszemélyek kezdeményezik /például lakásért/, természetesnek, normálisnak tartják eljárásukat az esetek többségében. Az pedig már a csodával lenne határos, ha a korrumpáltak helytelenítenék a hatalommal való visszaélésnek ezt a gyakori formáját, saját megvásárolhatóságukat.

Erre a társadalmunkban meglevő ellentmondásra utal a Központi Bizottság 1978. április 19-20-i határozata:

"A szocialista közgondolkodás fejlődése mutatkozik meg abban, hogy társadalmunk többsége elutasítja a társadalomellenes magatartás különböző megnyilvánulásait, a protekcionizmust, a bürokráciát, a pazarlást, a hatalommal való visszaélést. Kevésbé egységes a közhangulat a kispolgári szemléletmód és erkölcs a befeléfordulás, a közösségtől való elszakadás esetében" mondja a határozat.

Természetesen igazságtalanok lennénk, ha ezt a tényt valamiféle rossz szándék megnyilvánulásaként fognánk fel. Ennek a gondolkodásmódnak az alapja is a jelenlegi termelési viszonyokban keresendő.

A feladat ezért az, hogy ezekre az ellentmondásokra - ki-ki a maga területén - rámutasson, és persze mutassa meg a lehetőséget az ellentmondások feloldására is.

A közéletiség gyakorlati kérdései

Ma társadalmunkban adva van a lehetőség mindenki számára, hogy kivegye részét a köz dolgaiból, mi több, kell is, hogy mindenki részt vállaljon ebből is. Hiszen a pártszervezetekben és a munkahelyeken, a tömegszervezetekben és a lakóhelyeken is formálódnak és erősödnek azok az új típusú szocialista közösségek, amelyek biztos terepet adnak a közösségért tenni akaróknak. Ha tehát mégis vannak - mondhatná valaki -, akik távol tartják magukat a közélettől, csakis rajtuk mulik, s rájuk vet rossz fényt.

Nem kétséges: vannak, akik tudatosan, programszerűen tartózkodnak minden társadalmi ügytől, kötelezettségtől. Ahány eset, szinte annyiféle oka van. Vannak, akik ezt is szinte üzleti kalkuláció tárgyává teszik, s úgy ítélik meg, számukra előnytelen, nem kifizetődő. Mások nyugalmaikat, kényelmüket féltik, s nem minden alap nélkül: a közéleti tevékenység, ha valaki szenvedéllyel vállalja, megköveteli konfliktusok tudatos vállalását is, a személyes nyugalom feláldozását. De vannak - bizonyára nem is olyan kevesen -, akik éppen morális megfontolások miatt őrizkednek a társadalmi tevékenységtől. Szerepet játszanak ebben hagyományos politikaellenes előítéletek és negatív tapasztalatok is. Nem szabad lebecsülni ez utóbbiak szerepét. A figyelmes szemlélő tanuja lehet olykor közéleti szereplők erkölcsi züllésének, dicstelen bukásának, s esetenként annak is, hogy a legkicsinyesebb, legnemtelenebb személyes és klikkérdekeknek rendelik alá egyesek a "közéleti" tevékenységet. A formalizmus, a bürokrácia, az eredmény-

telenség, a tehetetlenség érzése is taszítóan, bénítóan hathat.

Nemcsak előítéletek, hanem ilyen tapasztalatok is okozhatják a tartózkodást, amiben - ha nem is megfelelő módon és építő jelleggel - állásfoglalás, kritika fogalmazódik meg szavak nélkül is. S az "eredmény" visszahuzódás a magánéletbe, annak fetisizálása, tabuként való kezelése. Ez a magánélet azonban korántsem idilli, gyakran kicsinyes, kisszerű konfliktusokkal terhes, sivár, fojtogató, emberi értékeket pusztító közeg.

Az itt feszülő ellentmondást csak a valódi, hatékony szocialista demokrácia oldhatja meg végérvényesen. Csak ez teheti igazán közösségi jellegűvé társadalmunkat, új tartalmat és jelleget adva az emberi viszonyoknak, kapcsolatoknak. A szocialista demokrácia teheti teljesebbé az emberek életét azzal, hogy megteremti a közélet és magánélet egységét.

Miért hangsúlyozom e gondolatokat? Azért, hogy ismét aláhúzzam annak fontosságát, amit a Központi Bizottság 1978. áprilisi értékelése is kiemelt: "Társadalmunkban s ezen belül közéletünkben - elsősorban a társadalmi fejlődés adott szakaszának objektív állapota, de az ideológiai munka hiányosságai, az elvi utmutatások esetenkénti erőtlensége miatt is - még megtalálhatók a burzsoá ideológia, a nacionalizmus, gyakrabban a kispolgári gondolkodásmód és erkölcs maradványai, sőt újraéledésének tünetei."

Ugy gondolom, mindannyian érezzük, hogy miközben a közéletiséget, a demokratizmust hangsúlyozzuk, rá kell mutatnunk az ezzel élők felelősségére is! A pedagógusok a jelen ifjúságnak, a jövő nemzedékének nevelői, alapjaiban meghatározzák közgondolkodásunkat.

Ha az értelmiségi a műszaki pályát választotta, mindig gondoljon arra, hogy saját politikai szerepének igen nagy jelentősége van, mert közvetlen kapcsolatban van a termelő emberrel. A műszaki értelmiség egy része a termelés műszaki-

technikai irányításának parancsnoki posztjait tölti be, ezért rendelkezniük kell azzal a képességgel, hogy számolni tudjanak intézkedéseik politikai következményeivel, működjenek együtt a munkások társadalmi és tömegszervezeteivel, kövessenek el mindent a munkahelyi demokrácia hatékony érvényesüléseért. Az írók, művészek százezrekhez, milliókhoz szólnak, alkotásaik hatása a technika és a hírközlés mai modern eszközei mellett megsokszorozódott, ezért is mindig gondoljanak arra, hogy ezzel megsokszorozódott az ő közéleti felelősségük is.

A demokratikus elemekkel összefüggésben mondanám azt, hogy ma is, a mi viszonyaink között is érvényes, hogy a változó, módosuló társadalmi feltételek új és új problémákat szülnek. De ezt nem szabad a marxizmussal, a munkásmozgalmal szembeállítani. Számunkra természetesen az az öröm, ha alkotó vitában sikerül megnyerni valakit, ha gyarapodnak soraink, nem pedig az, ha bárkit is elveszítünk.

Értelmiség és közéleti cselekvés

A társadalompolitikai elkötelezettséget elvárjuk minden értelmiségi dolgozótól, hiszen hozzánk köti az értelmiséget egzisztenciális biztonsága, életszínvonalának rendszeres emelkedése.

A nálunk gazdaságilag fejlettebb országokban az életszínvonal általában magasabb, de ha a kirakat mögé nézünk, mindannyian láthatjuk, hogy hazánkban nem kell neurotikus zavarakkal élni a lét bizonytalansága miatt, nálunk törvény által szavatolt az egzisztenciális biztonság.

Ehhez több igen fontos elem is hozzájárul. Többek között az, hogy legyen az az értelmiségi bármilyen szakmájú: széles látókörrel rendelkezhet, képes lehet és ma már egyre többen képesek is európai és világméretekben gondolkodni. Hogy ez így alakult, sokat kellett érte tennünk. Nemcsak Európa és a világ igaz kulturális értékeinek széles körű propagálásával,

hanem kiutazási lehetőségekkel, tanulmányi utakkal, gazdagabb szakirodalmi ellátással voltunk és vagyunk az értelmiség segítségére. Ezeket korábban is igényelte értelmiségünk, ma nyugodtan mondhatjuk, hogy képesek voltunk, vagyunk és leszünk ezeknek az igényeknek a kielégítésére.

De ide sorolhatom azt is, hogy gyorsan elévülő ismereteinket rendszeresen pótolni kell. Mindenütt komoly gondot kell fordítani arra, hogy a lehetőségek adottak legyenek az önműveléshez.

Egyetlen munkahelyi vezető se legyen kicsinyes éppen ebben a kérdésben, mert az ebben való szűkkeblűség hosszú távon megbosszulja magát.

Bizonyára a jelenlegi ismeretszintet ismerve is hozott határozatot a Minisztertanács az idegennyelv-oktatás fejlesztésére, felismerve, hogy ez osztársadalmi érdekünk. A magyar értelmiség számára különösen fontos az eddiginél alaposabb jártasság az idegen nyelvekben. A szakirodalom ismerete, közvetlen emberi, baráti és szakmai kapcsolatok teremtése az előbb említett világba való kitekintéséhez, általában a továbbfejlődéshez elengedhetetlen.

Ugy hiszem, az értelmiség érdekeit is kifejezi az a kölcsönös igény, hogy közösen keresnünk kell azokat a formákat, módokat, ahogyan az értelmiséget, önmagunkat még jobban bekapcsolhatjuk a közművelődési tevékenységbe. Gondolok itt arra, hogy egy-egy üzem, intézmény, mezőgazdasági termelész-vezető értelmiségi dolgozója, közigazdásza, mérnöke, jogásza, agrónómusa saját munkahelyén, lakóhelyén, saját szakmájában bizonyára nagyobb hatékonysággal tud előadást tartani egy-egy tudományos témáról, mint az alkalmankénti külső előadó.

A mi számunkra is az a fontos, hogy mielőbb kialakuljon a közművelődés egységes szemlélete. Olyan szemlélet, amely együtt látja a termelő munkát, a szabadidő értelmes felhasználását, a tudományos és művészeti tevékenységet, a hozzánk hasonló társadalmi szervezetek munkáját.

E gondolatssorral kapcsolatban még egy összefüggésre hívnám fel a figyelmüket.

A Magyar Szocialista Munkáspárt abból a lenini gondolatból indul ki, hogy a szocializmusban az értelmiség érdekei végső soron azonosak, s hogy az ötvenes években az értelmiség döntő többsége nem a munkásosztály hatalmával került szembe, hanem annak dogmatikus eltorzulásával. Ezért kezdettől fogva kerestük, folyamatosan kialakítottuk s megteremtettük azokat a politikai és kulturpolitikai feltételeket, azt az elvet és gyakorlatot, amelyek között a szocializmust a magyar értelmiség a sajátjának tekinti, amelyek keretei között értelmiségünk a munkásosztály, a párt küzdőtársaként, belső igénytől hajtva kiveszi részét a társadalmi feladatok megoldásából. Ennek a szoros szövetségnek egyik alapja, hogy az értelmiség, az alkotó művészek egyek a párttal abban a törekvésben, hogy a kultúra mindenkié, a tömegeké legyen. A tömegek szebb, értelmesebb élet után vágyakoznak - s ma nem lehet igazi művészi alkotás, amely ezzel ne vállalna közösséget, ne azt akarná megszólaltatni, s nem akadhat igazi tudós, aki ne ezt akarná munkájával szolgálni.

Hozzá tartozik ehhez a szövetségi politikához az is, hogy az értelmiség minden oldalon megnyilvánuló kiemelkedő tevékenysége mellett a vezető szerep a társadalom, a proletárdiktatura állama vezető osztályának, a munkásosztálynak a kezében van.

Gazdaság és kultúra viszonya

Valamennyiünk előtt tudott dolog, hogy a kulturálódásnak a haladásban igen jelentős szerepe van. S ha az imént a nevelés fontosságát hangsúlyoztam, most azt kell mondjam, hogy utópia lenne azt hinni, hogy a neveléssel minden megoldható. Nem figyelembe venni például a társadalom gazdasági szerkezetét, műszaki-technikai színvonalát, állapotát, hiba volna! A gazdaság ugyanis teremtetője és fejlesztője - meg fogyasztója is - a kultúrának, s a műveltség gyarapítása pedig az egyik

legkifizetődőbb befektetése a gazdaságnak, hiszen a kultúra, a műveltség termékenyítően hat vissza a gazdaságra.

Ennek felismertetése persze nem könnyű, mert a kulturálódásban, a műveltség befogadásában, továbbadásában, terjesztésében a mi viszonyaink között is fontos szerepet játszanak még az érdekviszonyok, magyarul: számolni kell itt is az osztálytársadalmi, a csoport és az egyéni érdekek vélt vagy valós különbségével.

Az már persze régen eldőlt, hogy a "kiművelt emberfők sokasága" osztálytársadalmi érdek, de a három érdekszféra napi szinkronjának hiánya miatt sokszor éppen az osztálytársadalmi érdek nem érvényesül. Például a vállalatnál, intézménynél, szövetkezetnél, tehát a csoportnál döntenek arról, hogy a kultúrára szánt alapokat mire használják fel, s ha van is már szemléletbeli változás, hozzá kell tenni, hogy még igen nagy a szóródás; bár egyre több az ésszerűség az elosztásban, de még több helyen a kultúra csak az "olcsó szórakozás" szintjére degradálódik.

Természetesen ma is meghatározó a miszaki-technikai alap, a termelőerők gyors ütemű fejlesztése. E fejlesztés gazdasági oldalról is rendkívül bonyolult, szerteágazó feladatot jelent: a népgazdaság strukturájának lehető legkedvezőbb átalakítását, a hatékonyság mindenoldali növelését.

Nekünk, értelmiségieknek saját munkánkban tevélegesen és szóban is erősítenünk kell azt a szemléletet, hogy saját erőforrásainkat maximálisan kiaknázva, a nemzetközi szocialista integráció összes lehetőségeivel élve, a külgazdasági kapcsolatok fejlesztésében rejlő kölcsönös előnyöket kihasználva teremthető meg a fejlett szocialista társadalom anyagi-termelési bázisa.

Jóllehet a hatékonyság szót általában az ilyen gazdasági kérdések kapcsán említjük, tudnunk kell, hogy a fejlett szocialista társadalom építésének körülményei között a hatékonyság a társadalmi élet minden területén az előrehaladás

feltételévé válik. Ugy gondolom, hogy az értelmiség sokat segíthet abban, hogy közvéleményünkben erősödjék az a felfogás, hogy a társadalom életének különböző szférái között növekvő kölcsönhatás és egymásrautaltság áll fenn. Feladatunk annak tudatosítása, hogy nem elegendő csak korszerű gépek és berendezések vásárlása, szervezési módszerek átvétele, hangsúlyoznunk kell, hogy ugyanilyen fontos a termelésben résztvevők általános és szakmai műveltségének rendszeres emelése is. Mert bizony manapság is igaz még, hogy

- József Attila szavaival:

"akadnak olyanok, akik lovon, autón és repülőgépen is gyalog vannak".

Feladatunk tehát a jövőben is a kulturálódási feltételek felismertetése minden osztálynál, rétegnél, s ha már ez sikerült, és ki is elégítettük, akkor a további igények serkentése. Ezt még akkor is mondhatjuk, ha tudjuk, hogy a közeljövőben az állam által a kulturára fordított összegek nem növekedhetnek.

Éppen ezért keresnünk kell az eddiginél hatékonyabb, jobban szervezett kulturálódási lehetőségeket, és megvizsgálhatjuk önmagunkat is, mert például a személyes fogyasztásra fordított összegekből mindössze két százalékot - ez osztársadalmi átlag - költünk kulturális célokra.

Ez a két százalék persze nem az értelmiségi rétegre jellemző, de saját köreinkben is találhatunk még tartalékokat. Ezek közül a legfontosabbnak tartom önmagunk művelését, önmagunk tudásának rendszeres karbantartását, továbbfejlesztését, mert az egyetemeken, főiskolákon szerzett tudás igen hamar elévül. Azzal összefüggésben ismétlem ezt, hogy Kozma Ferenc közgazdászunk arra a kérdésre: "Miért kell a magyar nép-gazdaság továbbfejlődését távlatilag elsősorban népünk tehetségére és szorgalmára alapoznunk?" a következőt válaszolta:

"Ahhoz, hogy csökkentsük és végső soron megszüntessük a világgazdasági helyzet változásából adódó kedvezőtlen hatásokat, fejlesztési terveinkben ésszerűen kell ötvözni

- az energia- és anyagtakarékosságot;
- természeti adottságaink kiaknázását;
- a munkafegyelemben, a munkaintenzitásban és a szervezésben rejlő tartalékok feltárását;
- ahol lehet és célszerű, a termelés tömegszerűségének növelését és végül
- a lakosság szakértelmében, alkotni vágyásában rejlő, szinte felbecsülhetetlen nagy energiatömeg felszabadítását.

Ezek a tényezők egymással igen szoros összefüggésben vannak - összhangjuktól függ alkalmazásuk sikere."

A jelenlegi külgazdasági helyzetben minden gazdaságnak ígérkező lehetőséget meg kell ragadnunk a kivitel növelésére, azonban gazdaságstratégiai szempontból - tehát 15-20 év távlatában - alapvetőnek a szakértelemre és a szorgalomra alapozott fejlesztési politika tekinthető:

1./ Ez az egyetlen tényező, ahol az elemzés nem tud merev fejlesztési határokat kimutatni. A munka bonyolultságának mindenkori határa a dolgozók szakértelme. Ennek színvonala pedig - egy jól átgondolt és következetesen végrehajtott képzési-továbbképzési politikával - állandóan emelhető. A szakértelm-igényes termékek piaca folyamatosan bővül mind a szocialista, mind a fejlődő országokban; de a fejlett tőkésországokkal való gazdasági kapcsolataink hatékonysága sem növelhető a termelés műszaki kultúrájának gyors fejlesztése nélkül. A magas szakképzettségű munka népgazdasági részarányának gyors, következetes növelése az egyetlen, számunkra járható út, amellyel át tudjuk törni a nyersanyag- és energiaszegénység szabta korlátokat;

- bonyolultabb munka esetén a termelési értékben viszonylag kisebb az anyaghányad értéke;

- az anyag- és energiatakarékos gyártási eljárások elterjesztéséhez igen magas fokú műszaki és szervezési tudásra van szükség.

2./ Azért is alapvető ez a tényező, mert a többi lehetőség kiaknázása is javarészt a dolgozók hozzáértő, fegyelmezett munkájától és e munka szervezettségétől függ. Összefüggés van például a munka emberi tényezője, valamint az anyagtakarékosság között; a kölcsönhatás nem kisebb a többi tényező esetében sem.

Vagyis - és ez Kozma Ferenc mondanivalójának egyik fontos következtetése - egyetlen ország sem képes természeti adottságait megváltoztatni, de hogy ezeket - a mi esetünkben szűkös lehetőségeket - milyen fokon, mekkora intenzitással, szervezeten vagy szervezetlenül használjuk fel, ez rajtunk, tehetségünkön és szorgalmunkon múlik.

Ugy gondolom, hogy ennek jelentőségét aláhuzza az is, amit végső következtetésként fogalmazott meg:

"A tehetségnek és a szorgalomnak távlati fejlesztéspolitikánk középpontjába állítását nem a világpiaci árváltozások okozzák. Szocialista társadalmunknak az a természetes törekvése, hogy emberhez méltó életkörülményeket biztosítson tagjai számára: beleértve ebbe emberi létünk egyik legfontosabb összetevőjét, a kulturált munkavégzés feltételeit is.

A világgazdasági környezet változásai azonban sürgetik a törekvéseink megvalósítását. A kialakult helyzetben a szocialista társadalmi rendszerünk lényegéből adódó, a tehetségre és a szorgalomra alapozott termeléshez vezető uton lehetőleg kitérők nélkül, erőinket összpontosítva, gyorsított ütemben kell haladnunk. Ha nem így tesszük, 10-15 év alatt annyira lemaradunk a bennünket körülvevő világ gazdasági fejlődése mögött, hogy csaknem reménytelen helyzetbe kerülünk."

Aligha szükséges ezután bizonygatnom, hogy a saját és mások szakértelmének állandó emelése, a tehetségek sokoldalu támogatása a saját, jól felfogott érdekünk és kötelességünk. Ez persze harcot is jelent, harcot a tehetségtelenek, a közép-szerűek ellen, harcot a protekciózás ellen, amely éppen a közép-szerűség érdekében virágzik egyes helyeken.

26 évvel ezelőtt azért szerveztük ujja szocialista talá-
jon a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatot, hogy gyűjtse
össze, szervezze, hgyerje meg a közmívelődésnek a tudományok
legjobb népszerűsítőit, s képezze őket, segítse, támogassa
továbbképzésüket tartalmilag és módszertanilag.

Mi tehát olyan sajátos tömegszervezet vagyunk - az egyet-
len az országban -, amelynek lényege, hogy minden szakmájú ér-
telmiség, meg minden rangu értelmiség részt vesz munkájában.
A Pedagógus Szakszervezet pl. a pedagógusokat, az egészség-
ügyi a középkádert meg az orvost, a MTESZ a műszakialkat tö-
möríti. Minálunk minden szakma megtalálható a közkatonától az
akadémikusig.

Természetesen a TIT is partnerekkel dolgozik, nélkülük
nem tudna megélni, hiszen a szükségletek ismeretében főleg ők
szerveznek, igényelnek tőlünk előadásokat, tanfolyamokat. Nem
az a célunk tehát, hogy önállóan szervezzünk minél több saját
rendezvényt. Megmondom őszintén, ha én művelődésház-igazgató
volnék, nem is vállalnám a felesleges terhet, felelősséget,
ha ott van a TIT szervezete, az ismeretterjesztéshez tölc kór-
ném a támaszt. Ugy is van egy művelődésház-igazgatónak, üze-
mi, intézményi kulturosnak ezer más teendője. Természetesen
felelősségre vonnám és bírálnám a TIT-et, hogyha nem küldene
szinvonalas előadót, vagy ha pontatlan, ha fegyelmezetlen
munkát végezne.

Társulatról hallván sokan csak arra gondolnak, hogy a
TIT előadásokat, tanfolyamokat szervez. Sajnos nincs benne a
köztudatban, hogy hatásukban a TIT-lapok milyen jelentősek
és lényegesek. Például az "Élet és tudomány" hetenként 170
ezer példányban fogy el /ebből 13 ezer külföldre megy/, a

"Természet Világa" mint nagyon igényes havilap jelenik meg. A "Föld és Ég" is havonta jelentkezik, és kéthavonta ismét kiadjuk az "Egészség" c.lapunkat. Ezek nagy tömegbefolyással bíró folyóiratok. S szerintem tömeghatásukban majd csak felérnek annyival, ha nem többel, mint az évi 100-130 ezer előadás.

A legtöbb ember az ismeretterjesztéstől arra vár napjainkban választ, hogy a tudományok egy-egy eredménye, új felfedezése miként módosítja az adott tudományág addigi felfogását, gondolkodásmódunkat, s az miképpen hat ki jelenünkre és jövőnkre. Valamely új eredményre tehát nem egyszerűen mint egy mozaikkompozíció újabb kockájára vagyunk kíváncsiak, hanem mint olyan építőelemre, amely az egész szerkezetet módosíthatja, vagy akár az új kompozíció alkotására kényszerítheti.

Ebből következik, hogy a TIT-be tömörült értelmiségiek munkájának is egyre kollektívabbá, szorosabb kapcsolatúvá kell válnia. Az ismeretterjesztést hivatásuknak valló tudósokra elsősorban nem az hárul, hogy - tudásukat, képességeiket szétaprózva - pódiumról pódiumra utazzanak, hanem mindinkább az ismeretterjesztés tartalmi főirányait és távlatait jelöljék ki. Tudásukat a Társulat elsősorban azzal kamatoztathatja, ha tőlük megfelelő utbaigazítást kapnak munkájukhoz az ismeretterjesztés "közkatónái", az ismeretközlésben tömegesen részt vevő pedagógusok, agrár- és műszaki szakemberek, orvosok, jogászok és közgazdászok.

A korszerű ismeretterjesztés legfontosabb tartalmi jellemzője - nem árt ismételten leírni! - az, hogy nem a tudósok "elefántcsonttornyából" közelít a néphez, hanem a problémák oldaláról közelít a tudományokhoz, s eredményt az élet jobbá tételéhez használja fel.

A korszerű tartalmon kívül szükséges a formák korszerűsítése is. A TIT sok évtizedes gyakorlatában uralkodó módszer volt az előadás, márpedig ez eleve egyoldalú ismeretközlésre

Ösztönöz, noha vannak, akik e hagyományos formát is korszerűen művelik. Ők nem a csálhatatlanság látszatát keltve nyilatkoznak, nem felolvasnak, hanem gondolatokat ébresztenek, egyetértést váltanak ki, vagy éppen vitára készítenek. Tehát aktivizálni tudják a hallgatóságot. Ugy is mondhatnánk, hogy a korszerű ismeretterjesztéshez demokratikus alkat szükséges. Olyan ember, aki nem kezeli le a hallgatóságot, nem felülről közelít hozzájuk, hanem "első az egyenlők között", egyenrangú vitapartner egy többé-kevésbé alkalmi közösségben. A TIT sok olyan szakembert ismer, akinek sajátjai ezek az emberi eredmények.

A jövő ismeretterjesztő előadóinak képzése, a TIT utánpótlása szempontjából is meggondolandó mindez. A főiskolai vagy az egyetemi hallgatóktól nemcsak szakmai biztonságot várunk, hanem azt is, hogy az "igénytelen" hallgatóság közötti munkát ne tekintsék valamiféle "leereszkedésnek". Társulatunk utánpótlásának egyik fő gondja, hogy a pályakezdő értelmiségieknek csak nagyon kis százaléka vállalja e nehéz feladatot. Nemegyszer a környezeti közvélemény hatása is rossz irányú; gyakran elitélő értelemben mondják egy rossz tudományos előadásra: olyan, mint egy TIT-rendezvény. Holott a szakembereknek szóló tudományos előadás és egy ismeretterjesztő előadás nem hasonlítható össze "egymással".

Nemcsak az előadások jelentik az ismeretterjesztő tevékenység mai lehetőségeit. A Társulat munkájában évről évre nagyobb szerepük van a tanfolyamoknak, a szakköröknek és a kluboknak. Jellemzőjük, hogy tartós közösségek, az utóbbiakra még az is, hogy mindennapjainkban fontos elem az öntevékenység. A szakkörök és a klubok maguk dolgozzák ki a programjukat, demokratikusan választják a vezetőségüket. Nemcsak az ismeretszerzés öntevékeny fórumai tehát, hanem egyszermind a társadalmunkban olyannyira lényeges szocialista demokratizmusnak is realizálási kerete.

A hatékonyság növelésének legfontosabb, de nem egyedüli eszközéül az ismeretterjesztés színvonalának emelését tekin-

ti a Társulat. Ennek érdekében megkülönböztetett figyelmet fordítunk az ismeretterjesztés politikai és világnézeti, szakmai és módszertani megalapozására, küzdünk minden olyan felfogás, illetőleg gyakorlat ellen, amely az ismeretterjesztés minőségének javítását egyoldalúan csak a tartalom vagy csak a formák és módszerek gazdagítására, korszerűsítésére korlátozná.

Társulatunk csak úgy töltheti be jelszavában is megfogalmazott nagy multu hivatását, ha ismeretterjesztő munkája szorosan kapcsolódik a fejlett szocializmus építésének soron lévő feladataihoz, folyamatosan tükrözi a tudományok új eredményeit, gyorsan követi az országban és a világban bekövetkező változásokat. E tevékenységben szerves egységet alkot a tudományos ismeretek nyújtása, a szemléletformálás, a meggyőzés és mozgósítás a helyes cselekvésre.

Befejezem azzal, hogy kérem Önöket, e kötet Olvasóit, segítsék a közművelődés ügyét, úgy is hogy a közművelődés egésze - s ezen belül az ismeretterjesztő munka is - évről évre hatékonyabb legyen, minőségében javuljon.